

---

## ПАМ'ЯТІ ІРИНИ ТИМОФІЇВНИ КРУГЛИКОВОЇ

---



Невдовзі після 90-літнього ювілею відійшла у вічність археолог-антикознавець Ірина Тимофіївна Кругликова. Ще недавно у привітанні на сторінках журналу ми бажали їй упевненості й сили духу — тих рис, без яких вона б не змогла зробити те, що встигла за своє довге життя: фундаментальні наукові праці, понад 150 наукових робіт, керівництво розкопками на Боспорі, в Херсонесі та Афганістані, безпосередня участь у роботі фахових видань «Советская археология» и «Краткие сообщения Института археологии АН СССР»... Від її колег і учнів залежить, чи означатиме для нащадків її ім'я щось більше, ніж рядок «І.Т. Кругликова» в історіографії, чи бачитимуть за іменем людину, її працю, вибoryвання свого місця.

Послідовників у Ірини Тимофіївни, зважаючи на те, наскільки актуальними на сьогодні в археології є теми, які вона розробляла, насправді багато. Хора північнопричорноморських античних центрів в останні роки постає одним із найцікавіших і найперспективніших об'єктів вивчення. В останні десятиліття українські дослідники зробили поступальні кроки у вивченні хори Боспору (В.М. Зінько), Херсонеса (В.М. Зубар, Г.М. Ніколаєнко), Ольвії (С.Б. Буйських).

Наприкінці 1950-х рр. увага археологів була прикута до дослідження великих міських цент-

рів. Гідною справою і свідченням професіоналізму вважалася робота в Ольвії, Херсонесі, Пантікапеї, Німфеї. Другорядні поселення вивчали менш інтенсивно. Лише окремі науковці передбачили успіх у плановому вивченні сільських поселень. Т.І. Кругликова разом із дослідниками-однодумцями заглибилась у вивчення житлово-господарчих комплексів на хорі, де завдяки копіткій тривалій роботі вдалося простежити структуру земельних наділів. До того ж Ірина Тимофіївна на основі нагромаджених даних змогла вийти на загальні питання організації системи розмежування наділів, аргументувати нерозривність життя античного центру та його хори.

Результатом робіт Східнокримського загону на поселеннях європейського Боспору, очолюваного з 1950 р. І.Т. Кругликовою, стала стаття в часопису «Советская археология» (Кругликова 1957). У вивченні сільської території Боспору це була перша узагальнювальна праця, в той час як поселення Херсонеса і Нижнього Побужжя на початку 1950-х рр. було проаналізовано у працях С.Ф. Стржелецького і Ф.М. Штительман (Стржелецкий 1951; Штительман 1956). Метою була не просто публікація знайдених пам'яток і не лише картографування відкритих поселень, а введення їх у структуру господарства міст Боспорського царства.

Ці положення повніше було розкрито в монографії (Кругликова 1975). Хронологічний розвиток системи поселень, економічні й політичні чинники цього розвитку, історія сільських територій та сільського господарства Боспорського царства — ось лише деякі з найважливіших питань, висвітлених у цій праці. Вперше за плануванням, розташуванням, соціальною належністю мешканців наділів було виділено типи сільських поселень, встановлено їх хронологічну послідовність, простежено особливості господарських поселень на різних відстанях від міського центру.

Не виключено, що саме обґрунтування теоретичних засад вивчення сільськогосподарських територій Іриною Тимофіївною зумовило зростання інтересу до вивчення сільських поселень і, можливо, усталення з 1970-х рр. у науці поняття «хора» і формування підходів до вивчення сільських поселень не як варварських місць осілості, а як невід'ємних складових структури античних центрів.

Продовженням вивчення сільських територій північнопричорноморських античних центрів було керівництво у 1974—1980 рр. розкопками на хорі Херсонеса. Ірина Тимофіївна фактично відродила Гераклейську експедицію, біля витоків якої стояли К.Е. Гриневич і С.Ф. Стржелецький і яка донині продовжує роботу на сільськогосподарській території Херсонеса на Гераклейському півострові. Розкопки проводили на наділах у районі Камишової і Круглої бухт. З перших років роботи тут фіксували хронологію перебудов у сітці доріг, що дало змогу простежити зміни в системі розмежування. Особливу увагу І.Т. Кругликова

приділяла змінам у плануванні садиб, функціональному призначенню башт, порушила питання про кількість поверхів забудови.

Можливо не сьогодні, а лише через роки можна буде повністю оцінити те, що зробила Ірина Тимофіївна для української археології, вивчення хори Боспору і Херсонеса. Безсумнівно, багато інших аспектів, окреслених у її працях, розвиватимуть дослідники наступних поколінь. Хотілося б, щоб у строгих наукових текстах І.Т. Кругликової вони могли почерпнути не лише глибокі знання, а й людські риси, що були притаманні самій авторці, — послідовність, відданість улюбленій справі й працьовитість.

---

## ПАМ'ЯТІ ОЛЕГА ВАСИЛЬОВИЧА СУХОБОКОВА

---



21 липня 2008 р. обірвалося життя відомого археолога-славіста, доктора історичних наук, провідного наукового співробітника відділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України, блискучого вченого й непересічної особистості, людини енциклопедичних знань, художника Олега Васильовича Сухобокова.

Олег Васильович народився 26 жовтня 1937 р. у м. Трубчевськ Брянської обл. у сім'ї вчителів. Мати, Наталія Володимирівна, загинула в грудні 1941 р., закривши собою від куль дітей, а батьку, Василю Олексійовичу, довелося пройти шляхами війни всі довгі чотири роки. Пе-

реможного 1945 р. Олег Васильович пішов до першого класу школи, яку закінчив у 1956 р. Потім, у 1956—1959 рр., була служба в армії, у 1959—1964 рр. — навчання на історичному факультеті Харківського державного університету ім. М. Горького, яке назавжди пов'язало долю О.В. Сухобокова з Україною і археологією.

У студентські роки вчителем Олега Васильовича був відомий скіфолог Б.А. Шрамко, і хоча учневі згодом припала до душі інша спеціалізація — археологія сіверян, вони завжди підтримували теплі стосунки. Після закінчення університету в 1964—1966 рр. Олегу Васильовичу довелося працювати за розподілом у школі № 24 шахтарського м. Торез (Донецька обл.). У 1966 р. він успішно склав іспити в аспірантуру Інституту археології АН УРСР. Його науковим керівником став завідувач відділу ранньослов'янської і давньоруської археології В.Й. Довженок, однак через обрану тематику (слов'янське населення Лівобережної України VIII—X ст.) ще одним своїм учителем Олег Васильович вважав Д.Т. Березовця.

З 1969 р., після закінчення аспірантури, О.В. Сухобоков залишився працювати в Інституті на посаді молодшого наукового співробітника. У 1972 р. Олег Васильович подав на захист кандидатську дисертацію «Населення Дніпровського Лівобережжя у другій половині першого тисячоліття н. е.», яку успішно захистив 1973 р. Дисертація лягла в основу монографії «Славяне Дніпровського Левобережжя (ромен-